

การศึกษานาฏศิลป์เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น:
กรณีศึกษาฟ็อนดาบและวิถีชุมชนของชาวไทใหญ่
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

The Study of Dance for Local Knowledge Development:
A Case Study of Fon-Dab and Shan Community Life
Mae Hong Son Province

(Received: Sep 20, 2018 Revised: Oct 20, 2019 Accepted: Nov 17, 2019)

เตชสิทธิ์ รัศมีวงศ์พร¹

Taychasit Russameewongporn

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงชุด ฟ็อนดาบ และวิถีชุมชนกับบริบททางสังคมของชาวไทใหญ่ ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ จำนวน 1 คน, ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 ท่าน, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ท้องถิ่น จำนวน 1 ท่าน, ผู้สืบทอดฟ็อนดาบ จำนวน 1 ท่าน, ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชนขุนยวม จำนวน 1 ท่าน และประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 1 ท่าน เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง และมีลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

¹นักศึกษาสาขารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการแสดง ชุด ฟ้อนดาบ ของชาวไทใหญ่ในตำบล
ขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. ก้าลาย
เป็นรูปแบบท่าของการต่อสู้ป้องกันตัวมีความเข้มแข็งคุดัน ไม่อ่อนช้อย มีการเดินเท้า
แบบ 5 ชุม ท่วงท่าของลายต่อสู้นี้ เรียกว่า ลายฟัน และ 2. ลายก้าเป็นการพัฒนา
มาจากก้าลายมาเป็นรูปแบบการฟ้อนรำ เพื่อให้เกิดความสวยงามอ่อนช้อย
มีท่วงท่าลีลา เรียกว่า ลายฟ้อน ในปัจจุบันการแสดงฟ้อนดาบถูกปรับเปลี่ยนหน้าที่
และบทบาทไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงคือ 1. ความเชื่อและวิถีชุมชน
ซึ่งถ่ายทอดออกมาทางคำสอนพระพุทธศาสนาอยู่ในประเพณีประจำฤดูกาล
ของชุมชน และ 2. เปลี่ยนแปลงไปตามบรรทัดฐานทางสังคมมีปรากฏอยู่ใน
วาระสำคัญ ๆ ในการแสดงต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การเฉลิมฉลองในงานมงคล
ต่าง ๆ และการเรียนการสอนของโรงเรียนในชุมชน

คำสำคัญ: นาฏศิลป์ ไทใหญ่ วิถีชุมชน

Abstract

The purposes of this research are to study the style of sword dance show and local community way of life with the social context of Tai Yai people in Khun Yuam, Mae Hong Son. The population and the samples of the research were selected with purposive sampling for interviewing which consisted of one Ethnographical history scholar, one Local philosopher, one Local dance expert, one Sword dance successor, one Religious ceremony officiant of Khun Yuam Community, and one President of Cultural Council Mae Hong Son Province. The research instrument was a structured interview and created correlatively with the research objectives. The result found out that types of the show sword dance of Tai Yai

people in Khun Yuam and Mae Hong Son are divided into 2 types which are 1) Kalai, the aggressive martial arts, is not gentle. There are 5 walking steps which is called Laifun, and 2) Laika, developed from Kalai which gentle and beautiful dancing, has the position called Laiforn which is a sword dance nowadays. It has been changed roles and responsibility as the change of social contexts, which are 1) Belief and local way of life, which conveys from Buddhist teaching in the seasonal tradition of the community, and 2) Changing as the norm in important place and time in welcoming guests as well as celebrating auspicious events and studying of community.

Keywords: Dance, Shan, Community Life

บทนำ

การมีเอกลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองนั้น ถือเป็นเรื่องที่ดีในการสร้างความเข้มแข็งทางความคิดที่ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมและปฏิบัติร่วมกันได้อย่างพร้อมเพรียง อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนด้วยการนำองค์ความรู้ท้องถิ่นในชุมชนที่มีการสืบทอดจนเป็นเอกลักษณ์มาศึกษาเพื่อหาแนวทางพัฒนาให้มีความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง จะเห็นได้จากทุกเชื้อชาติในโลกนี้มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของวิถีชีวิต และประเพณีต่าง ๆ ของผู้คนในแต่ละชนชาติที่มีความเชื่อความศรัทธากำหนดเป็นวัฒนธรรมของตนขึ้น และในทุกวัฒนธรรมนั้นมักจะมีนาฏศิลป์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อทำให้วัฒนธรรมนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์น่าเคารพนับถือยิ่งขึ้น อาจถ่ายทอดออกมาเป็นพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่กระทำสืบทอดกันมาจนกลายมาเป็นประเพณีที่ดั่งามเป็นที่ยอมรับของสังคม มีความสำคัญต่อผู้คนในชุมชนใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป

ตามท้องถิ่นแต่ยังคงมีเป้าหมายเดียวกันคือ การต้องการให้มนุษย์ทุกคนมีชีวิตที่ดี มีความสุข ชุมชนและสังคมปราศจากความขัดแย้ง มีการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์พร้อม

สังคมไทยในปัจจุบันมีการยอมรับถึงความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนา การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่ถือปฏิบัติต่อกันมาถูกถ่ายทอดเป็นมรดกของสังคมส่งผ่านให้กันและกันได้ใช้มาจนถึงรุ่นลูกหลาน การถ่ายทอดเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ถูกมองว่าเป็นเพียงศิลปะการแสดงพื้นถิ่นของชนกลุ่มน้อยที่ยังไม่ได้พัฒนาด้วยหลักการทางนาฏศิลป์ เมื่อสังคมและกาลเวลาเป็นตัวกำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเพื่อให้ นาฏศิลป์เกิดความเจริญงอกงามไปตามสภาพการณ์และวิถีของชุมชนจากกระแสสังคมโลกยุคใหม่ ความเชื่อและค่านิยมเดิมของผู้คนที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ก็แปรเปลี่ยนไปตาม ซึ่งการดำเนินชีวิตของคนไทยมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งสภาพแวดล้อม ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา และประเพณี ที่หลวมรวมจนก่อเป็นวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงค่านิยมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559, น. 21)

สังคมชาวไทยใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม การดำเนินชีวิตเป็นการยึดวิถี ประชาของชุมชนและสังคมเป็นผู้ตัดสินความถูกต้อง เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็เกิดการอพยพเดินทางเข้าสู่พื้นที่ทางภาคเหนือในแถบจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน เมื่อเกิดการรุกรานและเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองเกิดการอพยพเข้ามาตั้งรกรากและติดต่อกับชายกับอาณาจักรล้านนา มาเป็นระยะๆ ซึ่งมีทั้งการเดินทางค้าขายในอดีตโดยใช้เส้นทางผ่านจังหวัด แม่ฮ่องสอนบริเวณเขตอำเภอขุนยวมในการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างล้านนากับรัฐฉาน

อำเภอขุนยวม เป็นเมืองขนาดเล็กมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไต (ชาวไทใหญ่) เรียกเมืองแห่งนี้ว่า “บ้านกุนลม” ในอดีตหัวเมืองไทใหญ่ ตามแถบตะวันตกฝั่งแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) เกิดการจลาจลรบราฆ่าฟัน มีชาวไทใหญ่อพยพครอบครัวเข้ามาอาศัยที่บ้านโป่งหมู และบ้านแม่ฮ่องสอนมากขึ้น บางกลุ่มไปอาศัยที่บ้านขุนยวมที่เป็นหมู่บ้านไทใหญ่บนเขา และอพยพขึ้นไปทางเหนืออยู่ที่เมืองปาย มีชายผู้หนึ่งชื่อว่า “ซานทะเล” เป็นชาวเมืองจ๋ามกา เข้ามาอาศัยที่บ้านโป่งหมู ได้มาช่วยพะกาหม่อง บุตรเขยเจ้าแก้วเมืองนครเชียงใหม่ ตัดไม้สักขายให้ประเทศพม่า เห็นแก่ความซื่อสัตย์ ขยันตั้งใจทำงานโดยไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก จึงยกนางใส ลูกสาวให้เป็นภรรยา ต่อมานางใสภรรยาซานทะเล ถึงแก่กรรม เจ้าฟ้าโกหล่าน เจ้าเมืองหมอกใหม่ อพยพเข้าอาศัยที่บ้านแม่ฮ่องสอน จึงยกเจ้านางเมี้ยว หลานสาวให้เป็นภรรยาของซานทะเล ตั้งบ้านเมืองอยู่ทางเหนือของแม่น้ำยวม เรียกว่า “เมืองขุนยวม” ต่อมาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ผู้ปกครองนครเชียงใหม่ ทรงแต่งตั้งให้ซานทะเล เป็น “พญาสิงหนาทราชา” ขึ้นเป็นพ่อเมืองคนแรก และยกฐานะเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นเมืองหน้าด่านต่อไป และยกเมืองปาย และเมืองขุนยวมเป็นเมืองรอง (เจ้ายันฟ้าแสนหวิ, 2544, น. 24)

ชาวไทใหญ่ในอำเภอขุนยวม มีการสืบทอดศิลปะการแสดงอันบ่งบอกถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่มีความเรียบง่าย มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ผูกพันกับพิธีทางศาสนา ซึ่งในพิธีกรรมต่าง ๆ จะมีนาฏศิลป์เข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อเป็นการสื่อสารพิธีกรรมผ่านทาง การแสดงนาฏศิลป์ทำให้ผู้คนมีความรักความศรัทธา และความเชื่อถือในพิธีกรรมนั้น ๆ

นาฏศิลป์ชาวไทใหญ่มีการสืบทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยลักษณะนิสัยของชาวไทใหญ่เป็นชาติพันธุ์ที่รักสงบชอบสันโดษและยึดมั่นเคร่งครัดในศาสนา การดำเนินชีวิตเรียบง่ายและการตั้งถิ่นฐานแวดล้อมด้วยธรรมชาติ ทำให้การสืบทอดนาฏศิลป์แบบดั้งเดิมยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่เมื่อการคมนาคมเดินทางมาถึงภาคเหนือด้วยเส้นทางรถไฟถึงจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2459 และจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2464 เกิดการขยายตัวทางการค้าภาคเหนือกับกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้

พื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม มีนายทุนหลังไหลเข้าไปลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอำเภอปาย และการทำป่าไม้ของกลุ่มพ่อค้าต่างชาติในพื้นที่ชายแดนติดพม่า รวมถึงการขยายตัวทางการค้าทางบก ระหว่างภาคเหนือกับพม่าในการเดินทางติดต่อกับหัวเมืองต่าง ๆ จากเขตแดนไทย ไปพม่าและจีนในยุคนานเกิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเกิดขึ้นกับพื้นที่ชุมชนสำคัญ ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น อำเภอปายและอำเภอขุนยวม อันเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ช่วงสงครามมหาเอเซียบูรพาที่มีการลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตรกับญี่ปุ่น วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ตลอดจนการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาอย่างเป็นทางการ วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 ทำให้เกิดนโยบายการสร้างเครือข่ายทางคมนาคม ในครั้งนั้นมีการสร้างทางรถไฟจากไทยไปพม่า โดยมีเส้นทางจากกรุงเทพมหานครถึงเชียงใหม่ผ่านแม่ฮ่องสอนถึงตองอู จากเชียงใหม่ไปแม่ฮ่องสอนมี 3 เส้นทาง ในระหว่างการสร้างเส้นทางที่ 3 เชียงใหม่ แม่แจ่ม และขุนยวมนี้ เป็นเส้นทางที่ยาวที่สุด ในการแพ้สงครามของญี่ปุ่น ทำให้อำเภอขุนยวมได้มีบทบาทและมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ในไทย (ศูนย์วัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน, มปป, น. 13)

การแสดงฟ้อนดาบเป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของผู้ชายชาวไทยใหญ่ เพื่อให้ฝึกในยามศึกสงคราม การแสดงฟ้อนดาบนี้เป็นการแสดงนาฏศิลป์ของตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาหลายรุ่น โดยได้รับการพัฒนาการมาเป็นการแสดงฟ้อนในประเพณีงานบุญต่าง ๆ เป็นต้น นาฏศิลป์มีหน้าที่หลักในการเล่าเรื่องราวและการแสดงออกอารมณ์ความรู้สึกออกมาให้สังคมและผู้ชมได้รับเนื้อหาสาระและความสุขทางใจ กิจกรรมและรูปแบบนาฏศิลป์จะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับผู้สืบทอดและสังคมที่เป็นผู้ให้บทบาทหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการทางกายใจและสังคม ตลอดจนให้สังคมและชุมชนขุนยวมได้ตระหนักถึงคุณค่าในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกิดความภูมิใจและสำนึกรักในชุมชนของตนเอง

ปัจจุบันฟ้อนดาบมีบทบาทหน้าที่ต่างไปจากอดีตด้วยเหตุผลหลายประการ วิถีชีวิต ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมที่มุ่งตอบสนองความต้องการภาคธุรกิจการท่องเที่ยวประกอบการและการเข้ามาของกระแสทุนนิยม ทำให้ชุมชนขุนยวมได้รับผลกระทบนานับประการ ผู้คนขาดการสำนึกรักหวงแหนศิลปวัฒนธรรมของตนอย่างจริงจัง เยาวชนและผู้คนรุ่นใหม่ไม่นิยมฝึกฟ้อนดาบเช่นในอดีต ทำให้ไม่มีผู้สืบทอดทำฟ้อนที่เป็นแบบเฉพาะของชุมชนในขุนยวม

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการแสดงฟ้อนดาบที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตกับบริบททางสังคม เพื่อนำผลที่ได้มาเผยแพร่องค์ความรู้ฟ้อนดาบชาวไทใหญ่ของขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ยึดโยงอยู่กับชุมชน อันจะช่วยส่งผลต่อความคิดของเยาวชนและชุมชนชาวไทใหญ่ในขุนยวมได้ตระหนักถึงการอนุรักษ์สืบทอดรูปแบบการแสดงฟ้อนดาบที่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนชาวไทใหญ่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงชุด ฟ้อนดาบ และวิถีชุมชนกับบริบททางสังคมของชาวไทใหญ่ ในตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือและอุปกรณ์

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมไทใหญ่ด้านนาฏศิลป์ และวิถีชุมชนที่ถ่ายทอดเป็นการแสดงฟ้อนดาบของชาวไทใหญ่ในตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเดี่ยว (Indepth interivew) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Group interview) จากปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สืบทอด พระสงฆ์หรือผู้ประกอบการพิธีทางศาสนา และผู้ที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ของชาวไทยใหญ่ในตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องรูปแบบการแสดงฟ้อนดาบ และวิถีชุมชนขุนยวม

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เรื่องวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ ชุมชนขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ด้านพื้นที่

2.1.1 ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2 ด้านประชากร

2.2.1 นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ จำนวน 1 คน

2.2.2 ประชาชนท้องถิ่น จำนวน 1 คน

2.2.3 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์ท้องถิ่น จำนวน 1 คน

2.2.4 ผู้สืบทอดฟ้อนดาบชุมชนขุนยวม จำนวน 1 คน

2.2.5 ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ชุมชนขุนยวม จำนวน 1 คน

2.2.6 ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 1 ท่าน

2.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการ ดังนี้

2.3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ไทใหญ่

2.3.2 เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเดี่ยว (Indepth interivew) และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Group interview) ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์และบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

2.4.1 วิเคราะห์ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

2.4.2 วิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์รูปแบบการแสดง

พ็อนดาบและวิถีชุมชนขุนยวม

2.4.3 วิเคราะห์วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ ตำบลขุนยวม อำเภอ

ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.5 ชั้นสรุป ดังนี้

2.5.1 จัดทำรูปเล่มงานวิจัย

2.5.2 ตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารที่ได้รับการรับรองจากดัชนี

การอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

2.5.3 จัดทำแบบฝึกหัดที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนของสาขา

ศึกษานาฏศิลป์ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การศึกษานาฏศิลป์เพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น: กรณีศึกษา พ็อนดาบและวิถีชุมชนของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยในงานเขียนนี้จะนำเสนอประเด็นเรื่องรูปแบบการแสดงกับวิถีชุมชนไทใหญ่ขุนยวม ซึ่งพบว่า การสืบทอดพ็อนดาบของขุนยวมมีการสืบทอดทำพ็อนจากช่างพ็อนโบราณชาวไทใหญ่ดั้งเดิมที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาพำนักที่ตำบลขุนยวม มีผู้สืบทอด ได้แก่ นายผัด ปัญญา (เสียชีวิตแล้ว) เป็นผู้สืบทอดและครูช่างพ็อนในชุมชน ถือเป็นครูเก่าแล้วไทใหญ่ที่ไม่มีไม้ลายมือการพ็อนดาบที่มีความงดงามและเป็นที่ยอมรับของตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน นายผัด ปัญญา ถ่ายทอดพ็อนดาบให้กับลูกศิษย์ 3 ท่าน ได้แก่ นายบุญอาจ จันทะสีมานายจ้านงค์ ศรีสุวรรณ และนายหนานอุง

นายจ้านงค์ ศรีสุวรรณ ผู้เป็นศิษย์รุ่นที่สองสืบทอดพ็อนดาบโดยพ็อนในงานประเพณีสำคัญ ๆ ของชุมชนเท่านั้น จากการสัมภาษณ์พ่อครูเอี่ยม คำแสน

(2560, สัมภาษณ์) ปราชญ์ท้องถิ่นตำบลขุนยวม กล่าวว่า “นายจ๋านงค์ ศรีสุวรรณ เป็นคนเดียวที่ยังคงเก็บรักษาฟ้อนดาบในแบบฉบับของนายผัด ปัญญา และท่าฟ้อนนี้เป็นท่าของขุนยวมโดยแท้ไม่ได้ผสมท่าฟ้อนจากรัฐฉาน ซึ่งถือได้ว่าท่าฟ้อนฉบับนี้เป็นอัตลักษณ์ของขุนยวมและเป็นแบบดั้งเดิมที่สุด ประกอบกับนายจ๋านงค์ ศรีสุวรรณ ไม่ได้ทำการดัดแปลงเพื่อใช้ในการแสดงแต่อย่างใด เป็นเพียงการสืบทอดไว้ในแบบเดิม ๆ ที่เคยฝึกฝนมาอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการฟ้อน คือ ดาบสองมือ มีขั้นตอนการฟ้อน ได้แก่ การไหว้ครู การออกลาย และท่าฟ้อน จากการวิเคราะห์พบว่า ท่าฟ้อนดาบแบบฉบับขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจำนวน 9 ท่า ดังนี้ ท่าที่ 1 แม่ป้อดแหวน ท่าที่ 2 แม่ล้างหน้าชา ท่าที่ 3 แม่แทงฟ้า ท่าที่ 4 แม่สีโค ท่าที่ 5 แม่ล้างรักแร้ ท่าที่ 6 แม่จักแปก ท่าที่ 7 แม่เสื่อลากหาง ท่าที่ 8 แม่กรรไกร และท่าที่ 9 แม่โหป่าหล้า การเคลื่อนที่ของช่างฟ้อนเป็นการก้าว 5 ขุม เป็นการก้าวเพื่อเปลี่ยนตำแหน่งการยืน

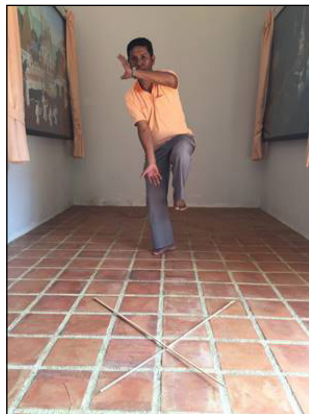
รูปแบบการแสดงฟ้อนดาบและวิถีชุมชนกับบริบททางสังคมของชาวไทยใหญ่ ในขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ พบว่า เป็นการละเล่นท้องถิ่นที่พัฒนามาจากศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของผู้ชายไทยใหญ่ในอดีตและใช้ดาบเป็นอาวุธ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 ก้าลาย เป็นรูปแบบการต่อสู้ป้องกันตัวเน้นความเข้มแข็งดุคัติน ไม่เน้นความอ่อนช้อยงดงามมากนัก ท่วงท่าลายต่อสู้ เรียกว่า ลายฟัน ดังภาพประกอบด้านล่าง

ภาพที่ 1 ท่วงท่าลายต่อสู้อู้อู เรียกว่า ลายพิน
(เตชสิทธิ์ รัตมิ่งศัพท์, ผู้ถ่ายภาพ, 2560)

ลักษณะที่ 2 กำมือ เป็นรูปแบบของการฟ้อนเพื่อให้เกิดความสวยงามอ่อนช้อย ใช้สำหรับฟ้อนต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ท่วงท่าลีลา เรียกว่า ลายพอน
ดังภาพประกอบด้านล่าง

ภาพที่ 2 ท่วงท่าลีลา เรียกว่า ลายพอน
(เตชสิทธิ์ รัตมิ่งศัพท์, ผู้ถ่ายภาพ, 2560)

รูปแบบการแสดงทั้งสองแบบเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมของชาวไทใหญ่
ในขุนยวม ดังนี้

1. ความเชื่อและวิถีชุมชน ฟ้อนดาบถ่ายทอดอยู่ในเรื่องระบบความเชื่อเรื่อง
จักรวาลวิทยาและพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด พบว่า ชาวไทใหญ่มีอำนาจทางความคิด
มาจากความเชื่อที่แกร่งกล้าเกี่ยวพันกับความคิดเรื่องการปกป้องภัยจากเคราะห์ร้าย
และการอยู่ยงคงกระพันทำให้ผู้ชายชาวไทใหญ่สีกายทั้งตัวเพื่อลงอาคม
ให้ป้องกันสิ่งไม่ดีและภัยอันตราย ความเชื่อนี้แสดงออกมาทางคำสอน
พระพุทธรักษาและถ่ายทอดอยู่ในประเพณีประจำฤดูกาล

2. หน้าที่และบทบาท ฟ้อนดาบถูกปรับสถานภาพทางสังคมต่างไป
จากเดิม สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงหน้าที่และบทบาทความรับผิดชอบที่มีต่อ
สังคมปัจจุบันเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมและส่งเสริมการธุรกิจการท่องเที่ยว
ของชุมชน และเปลี่ยนแปลงไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่วิวัฒน์ตามกาลเวลา
ซึ่งปรากฏอยู่ในวาระสำคัญ ๆ ในการแสดงต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การเฉลิมฉลอง
ในงานมงคลต่าง ๆ และการเรียนการสอนของโรงเรียนในชุมชนโดยบรรจุเป็น
หลักสูตรการแสดงพื้นบ้านให้กับนักเรียนที่สนใจตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัด
แม่ฮ่องสอน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยนี้ ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ ชุดฟ้อนดาบ
ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการสืบทอดกันมาแต่อดีต
หลังจากสมัยที่พ่อเมืองคนแรกของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ชาวไทใหญ่มาดำรงถิ่นฐาน
รูปแบบการแสดงฟ้อนดาบมีบทบาทหน้าที่รับใช้ประเพณีสำคัญ ๆ ทางพุทธศาสนา
และใช้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองที่มาเยือนชุมชน ซึ่งรูปแบบได้สะท้อนวิถีชีวิตเดิม
ของผู้ชายชาวไทใหญ่ทำให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงระหว่างฟ้อนดาบและ
วิถีชุมชนดั้งเดิมในขุนยวม ผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับผลการวิจัย
ของ ธิติณัฏดา มณีวรรณ และยุทธการ ชันชัย จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ ในงานวิจัยเรื่อง ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

ที่กล่าวไว้ว่า ก้าแลว ก้าลาย หรือการฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิงไต เป็นการแสดงที่ได้มาจาก ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของชายชาวไทใหญ่ (ธิดินัดดา มณีวรรณ และยุทธการ ชันชัย, 2552, น. 66)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

นอกจากรูปแบบการแสดงฟ้อนดาบและวิถีชุมชนกับบริบททางสังคม ชาวไทใหญ่ในขุนยวม ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบททางวัฒนธรรมเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาแฝงปรัชญาในการดำเนินชีวิตและแนวความคิดครองตนในสังคมไทใหญ่ เพื่อใช้ต่อยอดและศึกษาเพิ่มเติมประกอบในงานวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้นไป ประเด็นบริบททางวัฒนธรรมจึงเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่น่าสนใจในการทำการวิจัยในลักษณะเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ :
รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- เจ้ายันฟ้าแสนทวี. (2544). ประวัติศาสตร์ไทยใหญ่. เชียงใหม่ : ตรีสวี.
- เดชสิทธิ์ รัตมีวงศ์พร. (2560). ท่วงท่าลายต่อสู้ เรียกว่า ลายฟัน. [ภาพถ่าย].
กรุงเทพฯ : สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- _____. (2560). ท่วงท่าลายต่อสู้ เรียกว่า ลายฟ้อน. [ภาพถ่าย]. กรุงเทพฯ :
สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- ธิดินัดดา มณีวรรณ และยุทธการ ชันชัย. (2552). ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่.
- ศูนย์วัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน. (มปป.). ย้อนอดีตเมืองแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ :
นครฟิล์มอินเตอร์กรุ๊ป.
- เอี่ยม คำแสน. ปราชญ์ท้องถิ่น. (สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2560).